

Ut av skammen

Norske kvinner skammer seg. Vi føler skyld. Undersøkelser viser at kvinner har markant mer skyldfølelse enn menn. Og særlig gjelder dette kvinner i alderen 40 til 50 år. Vi er fulle av skyld over ikke å være flinke nok, gode nok som mødre, døtre og partnere.

“Skyld er kriminalisering av selvet, og det blir en slags lammende sinnstilstand. Skyld handler om ord som ‘jeg burde’ og ‘jeg burde ikke’. Det er rettssalen inne i hodet ditt som gir deg skyldfølelsen”, har den britisk-norske performancekunstneren Kate Pembry sagt. Men kan skylden bringe oss videre hvis vi tar tak i skammen? I denne reportasjeserien har journalist Lene Wikander møtt norske kvinner som har gjort nettopp det. Deres historier er forskjellige, skylden de føler er varierende og dommen deres indre rettssal har avsagt, er ulik. Men felles for dem alle er at de har kjempet seg ut av skammen.

Nr 9 Hiv – å leve med et sosialt virus

Nr 10 Pillemisbruk – sykepleiere ruser seg mer enn andre

Nr 11 Incest – når mor ikke tror

Nr 12 Mannen min var homo – slik reagerte jeg

Nr 1 Når barnet ditt blir narkoman – en kamp mot døden

Nr 2 Vold i hjemmet – kvinner som slår

LENE WIKANDER har jobbet som journalist og forfatter i en årrekke. Hun har gitt ut flere bøker og har hatt hele verden som arbeidsfelt. Hun har møtt alt fra kvinnelige martyrer i Hamas og Hizbollah, til ofre for enkebrenning i India og urbefolkning på Papua Ny

Guinea. Nå ser hun nærmere på norske kvinners virkelighet for Tara.

Per Kristian var homofil, men levde som heterofil:

– Det tok et helt ekteskap før sannheten kom frem

Anne Elisabeth Lie (58) var gift med Per Kristian Røhr (60) i 24 år uten å vite at han var homofil. Først etter at ekteskapet var over, fortalte han henne om sin legning. Da hadde de fått to barn sammen, delt vennekrets, og hadde et vennskapelig forhold. Men noe manglet. – Jeg savnet sex og nærhet og mistet selvtilliten som kvinne, sier Anne Elisabeth. Da han fortalte meg at han var homofil, følte det faktisk som en lettelse. ▶

ut av skammen

Av **Lene Wikander** Foto: **Stian Andersen**

♦ Sommeren 2001 sitter Anne Elisabeth i hagen hjemme på Ås og renser tre kasser med jordbær som hun skal fryse til vinteren. Mannen Per Kristian er på hytta, et sted han oftere og oftere har trukket seg tilbake til de siste årene etter at barna flyttet ut. Før han dro sa hun til ham at de måtte snakke om ekteskapet sitt når han kom hjem. Hun ba ham tenke over om de skulle fortsette å være gift eller ikke.

Lyden av bilen i oppkjørselen får Anne Elisabeth til å se opp fra jordbærene. Det er Per Kristian. Han kommer hjem en dag tidligere enn planlagt.

– Har du tenkt på det jeg sa? spør hun rolig.

Ja, svarer han. – Jeg har tenkt og jeg syns vi skal avslutte

dette nå.
– Det var vel den eneste gangen vi snakket om å avslutte ekteskapet vårt, sier Anne Elisabeth når vi møter henne og Per Kristian på

Hotel Bristol i Oslo ni år senere.

– Vi var rett og slett enige. Ekteskapet vårt var over. Vi tok ut separasjon og jeg flyttet til Oslo mens han ble boende på Ås. Jeg følte sorg da jeg sto der med alle pappeskene mine i en ny og fremmed leilighet. Det var en sorg over at vi ikke hadde lykkes med ekteskapet vårt. Den sorgen ble likevel lettere å bære da jeg et år senere fikk vite hva som var mye av årsaken til at vi ikke hadde fått det til.

FOR DET ANNE ELISABETH IKKE vet den sommerdagen hun sitter og renser jordbær i hagen, er at Per Kristian bærer på en hemmelighet så stor at han nesten ikke har turt å erkjenne den ovenfor seg selv. Hun har mistenkt at noe ikke var som det skulle med Per Kristian. Hun vet at han har store problemer med nærhet og seksualitet. Hun har følt seg avvist som kvinne i så mange år at hun har tenkt tanken på at han kanskje har vært misbrukt i barndommen eller at han kunne

være homofil. Og hun har rett. Han er homofil. Likevel skulle han ikke tørre å fortelle det til sin kone før de hadde vært gift i 24 år.

– Jeg skammet meg, sier Per Kristian enkelt.

– I utgangspunktet handlet det mye om min generasjon og idealene vi vokste opp med. Jeg hørte aldri noe om homofili i min oppvekst. Det å være mann hadde helt klare retningslinjer. Du skulle gifte deg og få barn. Punktum. Jeg så rett og slett ikke noen annen mulighet.

– Da jeg traff Anne Elisabeth i ungdommen hadde jeg heller ikke hatt noen klare tanker om at jeg var homofil. Jeg hadde tanker om menn, men tenkte at dette var noe som kom til å gå over, og giftet jeg meg, ville det i hvert fall gå over. Jeg falt for Anne Elisa-

beth som menneske, jeg var forelsket i henne, i helheten som var henne. Det er så mange sider ved det å elske noen utenom den seksuelle biten, det er så sammensatt.

Men da ekteskapet var over og de tok ut separasjon, klarte fort-

satt ikke Per Kristian å fortelle Anne Elisabeth hvordan ting hang sammen. Da hadde skammen vokst seg enda større og fått en helt ny dimensjon.

– Det var en dyp og intens skam som gikk på det å være så annerledes. Det å ha giftet meg heterofilt og så komme så lang tid etterpå og innrømme at det var feil av meg. Jeg klarte ikke å slippe taket i frykten for hva omgivelsene våre ville tenke. Jeg var ute av stand til å tenke på hva som var best for meg eller hva som var best for Anne Elisabeth, jeg tenkte bare på hva omgivelsene ville si og gjøre. I dag føler jeg en enorm skyld overfor Anne Elisabeth. Hun hadde fortjent en partner som kunne elske henne slik hun trengte å elske – slik alle trenger å elske.

– For meg var det mye verre mens vi var gift enn etterpå, sier Anne Elisabeth.

– Jeg hadde mye større behov for sex og nærhet med ham enn han hadde med meg, og det var noe jeg kjente veldig på. Vi kunne stå

– Det var en lettelse å vite at det ikke var meg det hadde vært noe galt med i alle disse årene, sier Anne Elisabeth.

på kjøkkenet med ungene rundt oss, og jeg gikk bort og ga ham en klem. Da stivnet han fullstendig. Han hadde så store aversjoner mot fysisk kontakt at han rett og slett ikke klarte å legge armene rundt meg og klemme meg inntil seg. Når det er sånn, så mister du selvtiliten som kvinne, og da mister du også selvtiliten som person totalt sett.

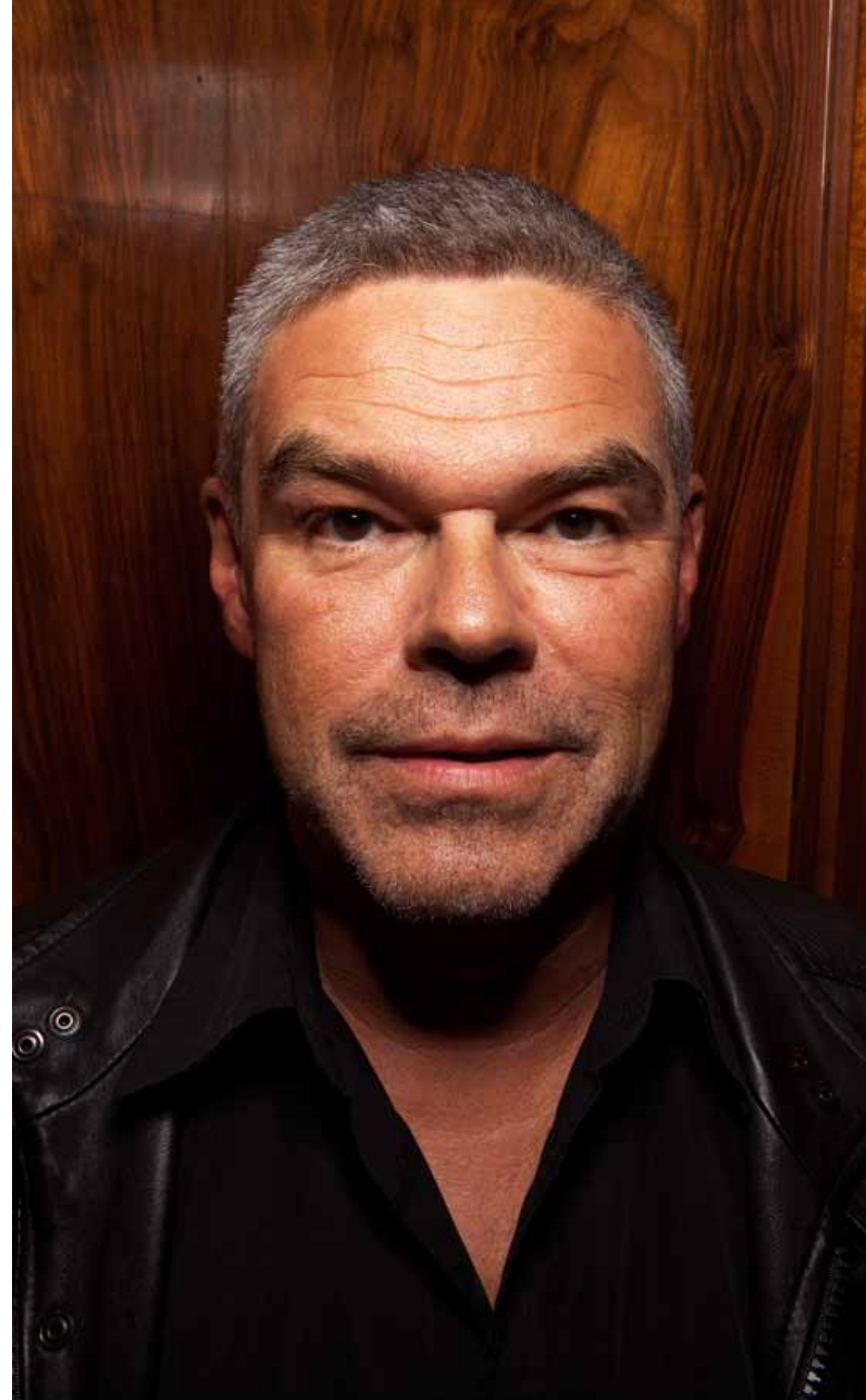
– Det var jo heller ingen jeg kunne snakke med om dette, mener Anne Elisabeth.

– Det ville være utenkelig for meg å luften dette med andre felles venner for jeg ville ikke at de skulle få et annet syn på Per Kristian enn de hadde. Det handlet ikke om at jeg var redd for å tape ansikt, jeg ville ikke sære ham.

Derfor var det en stor lettelse da Per Kristian inviterte henne hjem til seg på Ås etter at skilsmissemisjonen var et faktum. Selv om de var skilt hadde de planlagt en felles sykkelturné med venner i Portugal den sommeren, og han hadde innsett at nå var tiden inne til å fortelle. Han hadde ikke lenger noe annet valg.

– Jeg husker en episode noen år tidligere, forteller Per Kristian om prosessen med å komme ut.

– Jeg og datteren vår satt i stua og så på et

Det tok Per Kristian 24 år før han turde å fortelle sin kone at han var homofil. – Jeg skammet meg, sier han enkelt.

tv-program der en pastor snakket om homofile som syndige og skamfulle. Plutselig reiste hun seg, gikk ut av rommet og kom tilbake og spurte meg hvor hun kunne finne telefonnummeret til kirken. Hvorfor trenger du nummeret til kirken, spurte jeg. Jo, jeg skal melde meg ut av statskirken, sånn som det der

kan man ikke snakke om homofile, svarte hun. Jeg gråt da jeg la meg den natten.

MEN HAN GRÅT IKKE DA HAN løftet telefonrøret for å ringe Anne Elisabeth og invitere henne hjem til seg halvannet år etter separasjonen. Da var han bare redd.

– Jeg var veldig preget alle årene med dårlig samvittighet, forteller Per Kristian.

– Da vi tok ut separasjon var det ikke slik at jeg tenkte: endelig kan jeg komme ut av skapet. Det falt meg ikke inn til å begynne med. Det jeg tenkte, var at endelig kan jeg slippe løgnen overfor henne. Jeg var lettet over å være ferdig med ekteskapet for da hadde jeg ikke den samme følelsen av skyld hele tiden. Skammen var imidlertid like stor. Jeg hadde mange fordommer mot homofile selv. Det jeg hadde sett av dem på tv var fra parader i Oslo med utagerende femininitet og skrulling. Det var ingen jeg følte jeg kunne identifisere meg med som homofil mann, og jeg ville ikke identifiseres med noe jeg selv syntes var så fælt. I dag vet jeg jo bedre. Homofile er like forskjellige som heterofile, men den gangen handlet det om å ta tak i min egen skam og mine egne fordommer.

DA ANNE ELISABETH SATT I STUEN

til Per Kristian den ettermiddagen i Ås følte hun en enorm lettelse, kan hun huske.

– Da han sa han var homofil, var det en lettelse å vite at det ikke var meg det hadde vært noe galt med i alle disse årene. Jeg skulle vel likevel ønske at han hadde sagt det før. Vi hadde en god kommunikasjon gjennom hele ekteskapet, men den var ikke så dyp når det kommer til alle ting. Vi var høflige med hverandre på en måte. Vi var veldig travle med barn og jobb begge to, så jeg husker at jeg prøvde å tvinge gjennomføre at vi skulle sette av tid en gang i uka til å sette oss ned og snakke ordentlig sammen. Men jeg så jo at han gruet seg veldig til disse samtalene, som stort sett besto av meg som snakket, og han som svarte ja og ha.

– Det er vanskelig å si hvordan jeg ville reagert nå i ettertid, mener Anne Elisabeth. – Men hadde han turt å fortelle meg hva han trodde om seg selv den gangen, tror jeg at jeg kunne ha sagt at ok, men da må vi jobbe for å finne en måte å løse dette best mulig på. Det kunne for eksempel innebære å late som ingenting og fortsette å bo sammen i ti år til av hensyn til barna mens vi aksepterte at vi kunne ha hvert vårt liv utenom. Vi hadde jo et veldig godt vennskap. Vi har kranglet lite og hadde en stor felles vennkrets. Vi hadde det rett og slett veldig hyggelig sammen. I ettertid syns jeg det hadde vært en mer ideell situ-

ut av skammen

asjon, men jeg kan ikke sitte her og si hvordan jeg faktisk ville ha reagert hvis temaet kom på banen den gangen, mener Anne Elisabeth, som tross alt ikke føler seg bitter i dag.

– Vi har to fantastisk flotte barn sammen. Jeg ville ikke unnvært de barna for alt i ver-

Homofile i heterofile samliv

Helseutvalget for bedre homohelse startet gruppen **LateBloomers**. De arrangerer samtalegrupper etter behov, foreløpig bare i Oslo. Seminarer for LateBloomers arrangeres fra tid til annen i Oslo eller andre større byer. Helseutvalget tar imot telefoner og andre henvendelser, og formidler kontakt videre

Helseutvalget har besøksadresse: Skippergata 23, 6. etg og postadresse: Pb. 1004 Sentrum, 0104 OSLO. Telefon: 23 35 72 00. E-post: post@helseutvalget.no. Hjemmeside: www.helseutvalget.no LateBloomers sin hjemmeside finner du på www.latebloomers.no. LateBloomers.no er et frittstående, dugnadsbasert nettsted for menn som først i voksen alder vedkjenner seg sin bi- eller homoseksuelle legning. Nettstedet ønsker å kunne være til støtte for andre i en lignende situasjon – altså menn som har behov for en arena der en kan være åpen og ærlig om egen identitet eller bare lyttende til andres erfaringer.

Nettstedet drives av tre menn som selv er i – eller har vært igjennom – den møysommelige prosessen det kan være å godta egen legning fullt ut, ofte etter å ha levd et heteronormativt liv over lang tid. En av fellesnevnerne er at de alle har hver sin unike historie og ikke føler seg hjemme i ferdig oppstakete kurser eller lukkede båser. På nettstedet søker menn sammen fordi de engasjerer seg i sin egen utvikling og har behov for et nettverk til selvhjelp. De som drifter nettstedet er bosatt i henholdsvis Oslo, Bergen og Bodø.

– Vi har alltid vært gode venner og har to fantastiske barn sammen, de ville vi ikke unnvært for alt i verden, mener Anne Elisabeth og Per Kristian.

den, og da kan man ikke angre eller tenke at ting skulle vært annerledes. Jeg tok jo heller aldri opp mine mistanker om homoseksualitet med ham. Jeg tenkte at når han ikke forteller det frivillig, så skal ikke jeg presse ham med spørsmål. Derfor følte jeg også en lettelse når han til slutt fortalte det. Jeg hadde en lesbisk venninne som sa til meg at jeg måtte bli sint, jeg måtte bli forbanna, men jeg sa at det klarer jeg ikke. For meg ble det mer sår at jeg syntes synd på Per Kristian.

FOR PER KRISTIAN VAR DET OGSÅ en lettelse å komme ut av skapet.

– Før jeg kom ut veide jeg lenge for og imot, men kom til at dette skal jeg gjøre. Jeg må komme ut av skapet, men da med et mål for øyet, og det var å hjelpe andre i lignende situasjon, sier han i dag.

– Etter at jeg hadde informert familie og venner om min legning, noe alle tok veldig fint, burde jo alt liksom være greit, men slik var det ikke. Jeg følte ensomhet selv om jeg hadde mange rundt meg. Jeg hadde passert femti år og syntes jeg var gammel. Det oppsto et vakuum og jeg begynte å tenke negativt. Situasjonen ble først endret da jeg kom over et oppslag i Dagbladet om en mann med

samme historie som meg selv. I oppslaget ble det opplyst at Helseutvalget for bedre homohelse hadde tilbud om samtalegrupper for godt voksne. Gruppen ble kalt Late Bloomers. Jeg tok mot til meg og ringte Helseutvalget. Samtalegruppa strakte seg over åtte kvelder og ble en positiv opplevelse, særlig fordi jeg oppdaget at min historie ikke var unik. Etter samtalegruppa meldte jeg meg som frivillig hos Helseutvalget, og er nå gruppeleder for nye samtalegrupper og seminarer i Helseutvalgets regi.

Også Anne Elisabeth har et godt liv etter skilsmissen. I dag er hun gift med en ny mann og er fornøyd med livet på alle måter. Både hun og Per Kristian mener at kontakten mellom dem i dag er god.

– Personlig føler jeg at båndet til Anne Elisabeth kanskje er sterkere nå enn da vi var gift, sier Per Kristian, som i dag har mannlig samboer.

– Mye av det vi hadde sammen var så bra. Familielivet har vært en så viktig del av livet mitt, jeg ville aldri vært det foruten. Når jeg ser tilbake på ekteskapet vårt i dag, er det helt umulig for meg å skille hvilke av mine valg som var mine egne følelser og hva som var resultat av press fra samfunnet rundt meg. De to flytter over i hverandre.

Anne Elisabeth har stor forståelse for at homofile i Per Kristians situasjon har det vanskelig og trenger hjelp, likevel savner hun et tilsvarende fokus på heterofile partnere som blir sittende igjen alene på den andre siden av gjerdet.

– Jeg savner et tilsvarende nettverk som Late Bloomers har, slik at vi som har vært deres partnere kunne få en mulighet til å støtte hverandre. Det er ikke lett for oss å snakke med andre venner om hvordan dette har vært. Vi kan jo fortelle det, men vi får ingen ting tilbake annet enn sympati, fordi de rett og slett ikke har de samme erfaringene, mener hun, og synes det er vanskelig å gi råd til andre kvinner i lignende situasjon.

– Jeg vet ærlig talt ikke om det er noe jeg kunne ha gjort annerledes. Skulle jeg presset hardere på Per Kristian, ville jeg følt at jeg trakk over en grense man ikke skal trække over. Alle har jo noe de ikke vil eller kan snakke om. Jeg tror hva man gjør i den situasjonen må bli veldig personavhengig, men understreker at verdien av åpenhet er uvurderlig.

– Hadde Per Kristian vært åpen tidligere, hadde jeg hatt det bedre med meg selv som kvinne. Da kunne vi diskutert hvordan vi skulle løse det hele sammen. Det er mange modeller for et godt samliv, og hva som er riktig for deg og dere, vet dere bare selv. Det kan ingen andre fortelle dere. ♦

I neste nummer: Mitt narkomane barn

Sønnen til Karin Isaksen er narkoman, og hun har prøvd alt for å hjelpe han. Tilslutt måtte hun gi han opp av hensyn til seg selv og familien. – Jeg føler jeg har feilet som mor, sier Karin.

Lindrer irriterende hoste og forkjøleses-symptomer

God gammel resept med honning og malt!

Floradix Alpenkraft® er en allsidig og velsmakende urtetrakk for sår hals og luftveier. Med sine essensielle oljer, honning, malt og urteekstrakter virker den pleiende for sår hals og frisker opp luftveiene. Dette bør gi grunnlag for å møte høsten, vinteren og våren bedre rustet mot småplagene som ofte kommer i forbindelse med disse sesongene. Bruk Floradix Alpenkraft® for en aktiv selvens i tørt klima og forurenset luft som er et stort problem som bare blir større og større, og da spesielt i vintersesongen. Floradix Alpenkraft® lindrer irriterende hoste og forkjøleses-symptomer. Ta derfor små doser ofte for å få optimal effekt. Allerhelst la den ligge litt i munnen før den svelges. Floradix Alpenkraft® er et helt rent naturprodukt uten konserveringsmidler og tilsetningsstoffer og fåes som urtetrakk og bonbon (drops). Bon bon og flytende fåes nå kjøpt i deres Rema 1000 forretning.

Floradix Alpenkraft® bon bon og flytende finnes hos Rema 1000, helsekostforretninger og enkelte apotek.

REMA 1000

Uten konserveringsmidler og fargestoffer!

NATUR import

Ole Deviksvei 18 - 0666 Oslo - Tlf. 23 37 37 40 - Faks 23 37 37 59
E-mail: post@naturimport.no - Internett: www.naturimport.no